

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend. . .

De Reformatie

jaargang 59/39

23 juni 1984

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

Zwingli en de Doperse radicalen I

KORT GEHOUDEN

'Ha die dominee'

UIT DE SCHRIFT

**De ene prediking in Gods
schepping IV**

KERKELIJK LEVEN

Sterkte en wijsheid gewenst!

Synode-impressies

LITERATUUR

**Taal in 1984,
hoop of wanhoop? (slot)**

Afscheiding in Hattem

PERSSCHOUW

Fabeltjes van het feminisme

In het vorige artikel is de vraag gesteld hoe het komt dat een (doperse)radikale beweging – in de kerk ontstaan – steeds meer van haar oorsprong vervreemdt en zich tenslotte losmaakt van de officiële kerk en haar weg in de afzondering zoekt. Heeft Zwingli in Zurich zelf aanleiding gegeven tot deze stellingname? Zijn mannen als Castelberger, Reublin, Mantz en Grebel met hun 'sociaal evangelie' ware leerlingen van Zwingli? Of moeten we hun optreden kenschetsen als het begin van een revolutionaire reformatie?

In dit artikel gaan we nader in op Zwingli's eigen positiekeus te midden van de vragen om vernieuwing van kerk en samenleving.

Zwingli en de Doperse radicalen

II

Op het moment dat de raden van Zurich besluiten tot het houden van een tweede godsdienstgesprek, met als onderwerpen de **beeldenverering** en de viering van de mis, kan men in hoofdlijnen al weten hoe Zwingli zich opstelt in de omstreden kwesties. Hij heeft in de loop van 1523 een tweetal geschriften het licht doen zien die thetisch én antithetisch aangeven wat de hervormer denkt van de taak van de overheid in de vernieuwing van kerk en samenleving. Die geschriften zijn de '67 stellingen', met de daarop gevolgde 'Usslegen', en Zwingli's uitgewerkte preek over 'goddelijke en menselijke gerechtigheid'. Daaruit kan blijken wat het eigen-aardige is van Zwingli's radikalisme, zodat we een antwoord kunnen geven op de vraag of de radicalen zich terecht op de grote meester beroepen.

■ Zwingli's radikalisme

In de '67 stellingen' handelen de nummers 34-43 over de overheid. Daarin legt Zwingli neer de door hem op basis van de Heilige Schrift gevonden visie op de geestelijke en wereldlijke machten. We laten deze artikelen hier volgen in de vertaling van C. A. Tukker.⁹ 34. De zogenaamde geestelijke macht heeft voor zijn pracht geen grond in de leer van Christus,

35. maar de wereldlijke (macht) heeft kracht en bevestiging in de leer en het werk van Christus.

36. Alles waarvan de zogenaamde geestelijke stand voorgeeft dat het haar rechtens en onder haar juridische protektie toebehoort, behoort de wereldlijke toe, indien zij christenen zijn willen.

37. Aan hun zijn ook alle christenen gehoorzaamheid verschuldigd, niemand uitgezonderd,

38. in zoverre zij niets gebieden, dat tegen God is.

39. Daarom moeten al hun wetten aan de goddelijke wil gelijkvormig zijn, zó dat zij de onderdrukte beschermen, al zou hij niet klagen.

40. Zij kunnen alleen volgens het recht ter dood brengen, en wel alleen diegenen die openlijke ergernis veroorzaken, en dat zonder de toorn van God op te wekken, tenzij Hij iets anders heeft geboden.

41. Wanneer zij goede raad en hulp bieden aan hen voor wie zij rekenschap zullen geven voor God, dan zijn dezen schuldig hun lichamelijke handreiking te doen.

42. Zo zij echter ontrouw en buiten het richtsnoer van Christus zouden handelen, dan kunnen zij met God afgezet worden.

43. Slotsom: diens heerschappij is het allerbeste en staat het meest vast, die alleen met God regeert, en diens (rijk is het) **allerslecht-**

⁹ C. A. Tukker, Vast trouwen en Onberispelijk Leven. Over de 67 stellingen van Huldrych Zwingli en zijn commentaar daarop. Utrecht 1979.

ste en (staat het) meest wankel, die uit zijn eigen gemoed (regeert).

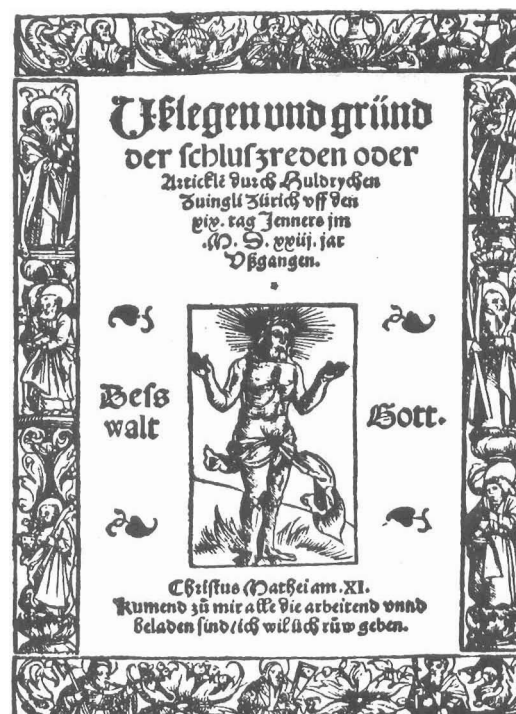
Hoe Zwingli's radikale volgelingen hierop gereageerd hebben is niet precies bekend. Men zal instemmend geknikt hebben bij de stellingen tegen de macht van de roomse kerk. Ook zal dat het geval zijn met het door de hervormer geformuleerde recht van verzet. Maar men zal nogal wat bedenkingen hebben tegen de opvatting dat de wereldlijke overheid zoveel te zeggen heeft in geestelijke zaken en dat er zelfs sprake kan zijn van het opleggen van de doodstraf. Dat Zwingli aan de wereldlijke overheid vérstrekkende bevoegdheid toekent in het openbare leven, is te verklaren uit zijn zorg over het mensdom dat diep in zonde is gevallen en daardoor in de afgrond van de chaos zal wegzinken. God heeft juist de overheid ingesteld om de zonde te beteugelen. Wie zich nu als christen verzet tegen deze goddelijke instelling, bewijst daarmee dat hij niets begrepen heeft van de diepe val in zonde van het hele menselijke geslacht. Daarom moeten christenen juist de overheid steunen in haar zware verantwoordelijkheid. Zwingli wil niets weten van een verzetsrecht vanuit puur materiële motieven. Dat kan gemakkelijk leiden tot de vorming van een 'alternatieve samenleving' met bijna communistische trekken. Nee, men moet zijn verplichtingen tegenover de overheid nakomen – lichamelijke handreiking doen. Daaronder valt ook belasting betalen en het erkennen van het eigendomsrecht.

Pas wanneer duidelijk blijkt dat de overheid de vromen onderdrukt en de goddeloosheid bevordert, mogen de bevoegde burgers verzet aantekenen en tenslotte de magistraat afzetten. Normatief in dit alles is het 'richtsnoer van Christus' – 'der Schnur Christi' – aldus Zwingli.

Het radikalisme van de hervormer is duidelijk geworteld in het geopenbaarde Woord van God. Hij bindt daaraan zowel de overheid als onderdaan; van 'subjectivisme' heeft hij een hartgrondige afkeer. Daarom staat de prediking van de wil van God ook voorop bij hem. Die alleen zal in staat zijn de voorwaarden te scheppen voor een gezond kerkelijk en maatschappelijk leven. Maar prediking staat niet gelijk met het indienen van een boodschappenlijstje van de geestelijkheid bij de wereldlijke magistraat om daarmee direct te gaan werken. Prediking is het zaaien van het evangeliewoord – er zal rustig gewacht moeten worden op de vruchten ervan. Het streven naar gerechtigheid is goed, maar Gods Woord leert ons de tijd en de wijze ervan. Daarover gaat Zwingli's preek.

■ Goddelijke en menselijke gerechtigheid¹⁰

Deze preek houdt Zwingli op 24 juni 1523, tijdens de steeds onrustiger wordende periode in Zurich. Op 30 juli wordt de preek in druk uitgegeven – in sterk uitgebreide vorm. In het 'Woord vooraf' schrijft Zwingli aan Nikolaus von Wattenwyl – een geestelijk leider in Bern – dat men daar in Bern niet allerlei geruchten moet geloven dat de mensen in Zurich maar eigenmachtig tegen de overheid mogen ingaan en dat het er dus maar jammerlijk voorstaat met de reformatie. De aanstichters van de onrust berokkenen veel schade aan de reformatische beweging. Maar

Zwingli zal er alles aan doen om te laten zien dat de evangelie-verkondiging in Zurich geen bron van verwarring is, maar juist een bolwerk voor de handhaving van de orde!

In zijn preek legt hij uit welke betekenis de Bergrede van Christus (Matteus 5-7) heeft in het leven van de christen. Eerst spreekt Zwingli over de *goddelijke gerechtigheid*. Voor de gelovige is God de bron van alle vroomheid, gerechtigheid en goedheid. God is zelf gerechtigheid. Hij is rein en zuiver. Geen mensenkind is in staat dit in zijn leven te bereiken. Niemand kan voldoen aan de hoge eisen die God stelt. En toch stelt God ze! Hij eist van iedereen een volkomen rein en zuiver leven. In Matteus 5 lezen we immers: Gij dan zult volmaakt zijn, gelijk uw hemelse Vader volmaakt is.

KERNREDACTIE:
DR. K. VELING (eindredacteur).
DS. C. J. SMELIK,
DR. W. G. DE VRIES.

BREDE REDACTIE:
PROF. DRS. D. DEDDENS.
PROF. DR. J. DOUMA,
PROF. J. KAMPHUIS.
PROF. DR. C. TRIMP,
DS. C. J. SMELIK.
DR. K. VELING,
DR. W. G. DE VRIES

Alle stukken bestemd voor de
Redactie aan:
K. Veling,
Postbus 99, 8050 AB te Hattem.

ADMINISTRATIE:
Uitgeverij
Oosterbaan & Le Cointre B.V.
Postrekening 406040
Postbus 25, 4460 AA Goes
Tel. (01100) 15591

Advertenties 40 cent per mm.
Contracttarief op aanvraag.
Advertenties
(01100) 27555, toestel 10.

Zonder schriftelijke toestemming
van de uitgever is het niet toe-
gestaan artikelen uit dit blad over
te nemen.

Abonnement: f 69,— per jaar.
Buitenland: f 121,20 per jaar (zee-
post).
Lossenummers f 1,40 (excl. porto).

Maar, zo kan men tegenwerpen, als geen mens ooit aan die hoge normen kan voldoen? God weet toch van de kracht van de zonde? Moet er dan maar niet wat áf van die strenge eisen van Gods gerechtigheid? Zwingli stelt dan: Wij hebben de eisen van God voluit te handhaven! Dat zegt Jezus immers in de Bergrede!

Maar Gods gerechtigheid omvat nog meer: God geeft, naast de eis tot handhaving van zijn gerechtigheid, ook de genade van zijn Zoon Jezus Christus. Als de gelovigen Hem aannemen, mogen ze zeker weten dat aan Gods gerechtigheid is voldaan. Christus is de middelaar tussen God de Vader en de mensen. Voor allen die zich aan Hem toevertrouwen legt Hij het fundament voor het nieuwe leven – nu al! En eens zal de gerechtigheid van God volkomen zijn op aarde. Eens zal de mens het beeld van God in ware gerechtigheid en heiligheid vertonen. Dat zal gebeuren op de 'jongste dag'. Maar, zegt Zwingli in deze preek, nu is het nog de 'voorlaatste dag'. Nu moet er onderscheid gemaakt worden, juist dáár waar het evangeliewoord reddend doorwerkt in het leven van elke dag. En bij dit punt aangekomen begint Zwingli te spreken over de *menselijke gerechtigheid*.

Hij kan van die gerechtigheid niet veel goeds vertellen. Die is maar zwak en slecht. De wetten van mensen komen niet verder dan de buitenkant. In de 'uitwendige' dingen streeft de menselijke gerechtigheid naar orde en rust. In dit verband gebruikt Zwingli een voorbeeld: Iemand kan in zijn hart heel sterk verlangen naar het bezit van een ander. Hij kan het nog sterker begeren dan een echte dief. Maar hij pleegt geen diefstal, dus blijft hij vrij van straf. De dief draait de gevangenis in. Kijk, dat is nou menselijke gerechtigheid; die beoordeelt de uitwendige dingen. Maar God oordeelt over alles; ook de eerste man kan voor Gods gerechtigheid niet bestaan. Voor God, zo stelt Zwingli, zijn we allemaal schelmen.

Maar hoe wordt nu die menselijke gerechtigheid gehandhaafd? Zwingli's antwoord is helder: door de overheid die God heeft ingesteld. De wereldlijke magistraat moet de menselijke samenleving mogelijk maken, leefbaar houden. Ze moet voorkómen dat het laatste restje menselijke gerechtigheid verloren gaat. Evenwel, zonder vaste normen kan de overheid dat niet. Daarom stelt Zwingli, dat de menselijke gerechtigheid zich moet richten op Gods wet. Want die is goed voor alle mensen. Daarbij dient de overheid wel alleen te letten op 'uitwendige' zaken; zij mag

niet heersen over de gewetens van de mensen – die liggen open voor God.

Zwingli's preek maakt duidelijk waar hij als reformator staat: ónder de overheid die een publieke taak heeft om de onderdanen – christenen! – in staat te stellen God en de medemensen te dienen. Door de prediking van het Woord van God zal de overheid ook leren rekening te houden met veel zwakheden en tekortkomingen aan menselijke kant; de zonde kan zij niet overwinnen, ze kan die alleen 'uitwendig' beteugelen.

De radikalen daarentegen stellen dat met de verkondiging van het Woord van God ook

het rijk van God al is angebroken. Zij leven als het ware al met de 'jongste dag' achter zich. Zij willen consequent dat het rijk van God in alles wordt beleefd. Van een 'nog niet' willen ze niet weten. Er moet haast gemaakt worden met de verwijdering van de beelden, de afschaffing van de mis en van de tienden. De kerk moet vrij worden, werkelijk vrij van de wereld.

Maar Zwingli benadrukt dat het nog niet de tijd is van de grote oogst. De definitieve scheiding tussen gelovigen en ongelovigen wordt nu nog niet voltrokken. Daarom zal er gehoorzaamd moeten worden aan de wereldlijke overheid, zowel in sociaal-economische als in 'uitwendige' kerkvragen. En als de overheid de wet van God als uitgangspunt

¹¹ Uit: *Gott ist Meister. Zwingli-Worte für unsere Zeit*, ausgewählt von Oskar Farnet, Zürich 1940, blz. 9.

neemt komt het wel goed met kerk en samenleving. Dan zal er misschien maar **fets** zichtbaar worden van een leven naar de eis van Gods gerechtigheid. Maar nimmer kan en mag de overheid ernaar streven het koninkrijk van God op te richten.

Zwingli verwerpt dit **radikale** streven hartgrondig. Hij waarschuwt fel: '*God zal donder en hagel over ons brengen, als wij de Schrift laten verdraaien!*'¹¹

Zo heeft Zurich kennis kunnen nemen van Zwingli's bijbelse taal over actuele zaken in kerk en samenleving. Wat **Zwingli** betreft, een volgend dispuut kan nu wel gehouden worden.

Zuidhorn

H. Veldman

Berg de lopende jaargang van 'De Reformatie' meteen goed op!

Een jaargang van 'De Reformatie' op een losse stapel ergens in een donkere kast heeft nauwelijks functie.

Met een speciaal voor onze abonnees vervaardigde blauwe **verzamelband** kunt u makkelijk iets terugzoeken, én: het is een lust voor het oog. Het systeem van deze band (**gepatenteerde kunststof strippen**) is makkelijk hanteerbaar en onverwoestbaar.

De band, geschikt voor één jaargang, kost f 22,10 (excl. verzendkosten, deze zijn bij bestelling van meer exemplaren in één keer relatief lager).

OOSTERBAAN & LE COINTRE B.V.

Westwal 45, 4461 CM Goes
Tel. 01100-15591

KORT GEHOUDEN

'Ha, die dominee'

Op de synode van Heemse is onder meer de vraag aan de orde gesteld of een ouderling in een leesdienst de zegen mag opleggen.

We gaan op die zaak hier niet in, maar het brengt ons wel bij de situatie dat de zegen aan het begin van de eredienst door de ene predikant anders aan de gemeente wordt opgelegd dan door de ander. De één geeft Gods zegen door met beide **handen** uitgebreid, de ander heft **één** hand omhoog bij wijze van groet. Hierin bestaat in onze kerken geen uniforme praktijk. Legt de één meer de nadruk op het feit van de **zegen**, de ander accentueert aan het begin van de dienst door het opheffen van één hand, dat het een **zegen-groet** is.

Dat doet me denken aan een **collega**, die 'elders' preekte en in een gezin met kinderen logeerde. 's Morgens ging men naar de kerk, oud en jong, ook een joch van pakweg 5, 6 jaar.

Hij zag aan het begin van de dienst de hem inmiddels bekend geworden predikant verschijnen en wat zag hij toen? De domineestak één hand omhoog om te groeten. En daarbij keek hij ook nog in zijn richting. Was dat even een toffe dominee, die hem daar tussen al die kerkmensen groette! Spontaan schreeuwde hij in de richting van de preekstoel: 'Ha, die dominee'.

Het effect was verbluffend. De dominee zweeg, zocht naar woorden, kon de formule van de zegen niet meer in z'n geheugen krijgen en ging haastig bladeren in het **formulierenboek** om de juiste woorden te kunnen vinden.

Nu is natuurlijk hiermee niets gezegd over het juiste gebaar aan het begin van de dienst. Het is slechts een anecdote . . . En toch, dat heffen van één hand wekt bij mij nog andere en zelfs nare associaties. Maar ook dat zegt natuurlijk niets.

Tenslotte zullen exegetische en liturgische argumenten hier de doorslag moeten geven. Persoonlijk ben ik van mening dat deze tenderen in de richting van het doorgeven van de zegen met het opheffen van twee handen.

Waarbij aangetekend dient te worden dat niet de predikant-liturg over de zegen beschikt, maar deze namens zijn Zender doorgeeft. Dat betekent aan de zijde van de gemeente: de zegen kan alleen in de geloofs-houding ontvangen worden. Want Gods beloften, ook in de 'uiterste concentratie' van dit woord-van-zegen, vragen **gelòòf**.

W. G. de Vries

De ene prediking in Gods schepping IV

We zeiden dat in Psalm 19 de zon, de wet en het gebed een onlosmakelijke eenheid vormen. Over de zon en de wet hebben we al iets gezegd, maar over de wet nog te weinig. In het heiligdom geven de priesters **wetsuitleg**. In de verzen 8-12 komen zes aanduidingen van de wet voor: de wet des Heren, de getuigenis des Heren, de bevelen des Heren, het gebod des Heren, de vreze des Heren en de verordeningen des Heren.

In de kerk hoor je hoe je de seizoenen doorkomt, al die dagen en nachten, daar hoor je hoe je met de schepping moet omgaan, hoe je van de vruchten van de zon (vss. 5b-7) mag genieten. Hoe je opstelling in de politiek dient te zijn. Vooral in de kerk, het heiligdom, leer je God te loven. Daar heeft David wijsheid voor zijn koningschap geleerd, wijsheid in de politiek en inzicht om al die moeilijke kwesties op het sociaal-economische terrein op te lossen. Die wijsheid wil God ook ons leren.

De eigenschappen van de wet zijn de eigenschappen van God Zelf. De wet is volmaakt (God ook). De getuigenis is betrouwbaar, de bevelen zijn waarachtig, het gebod is louter en de vreze des Heren is rein. De verordeningen des Heren zijn waarheid, altéégader rechtvaardig. Zó is onze Here God ook: volmaakt, betrouwbaar, waarachtig, louter, rein, waarheid en rechtvaardig.

Wie moeite heeft met Gods wet, heeft moeite met God Zelf. In Zijn goede wet bindt Hij

Zichzelf je op het hart. Luisterend naar Hem kom je door de (vaak moeilijke) seizoenen heen. De bevelen van de Here knellen niet. Leef je naar Zijn gebod, dan **wórdt** je leven gezegend. Ben je terneergeslagen, dan **wórdt** je kracht vernieuwd en je ziel verkwikt. De psalm spreekt van de onverstandige (vs. 8), dat is die jongen die nog onervaren is, die nog weinig klappen opgevangen heeft in het leven, gemakkelijk te beïnvloeden, zonder praktische levenswijsheid. Wel, die levenswijsheid leer je in Gods heiligdom, 's zondags in de kerk. Niet erbuiten! Elk politiek en sociaal-economisch program dient met Hem rekening te houden. In Zijn huis word je wijs. Daar leer je hoe goed het is om niet te stelen. Daar leer je hoe je leven kapot loopt als je 't wél doet. In Zijn huis leer je om je huwelijk niet tot een puinhoop te maken en je ouders lief te hebben en je niet dronken te drinken. In de kerk blijf je fit. Lees het Spreukenboek als breed commentaar op Psalm 19 : 8-12. Het onderwijs in de kerk scherpt je blik op de samenleving, het verlicht je ogen. Ze gaan er van stralen! In de kerk leer je recht taxeren wat vandaag scheef zit en vuns is. Het onderwijs in de Schrift geeft meer rijkdom dan veel goud en geld (vs. 11). De zoetste honing, die uit de raten, haalt niet bij het verlossende onderwijs in de kerk.

Fraai is de Zuidafrikaanse vertaling van vers 11:

Hulle is begeerliker as goud, ja, as baie fyn goud; en soeter as heuning en heuningstroop. En een rijke beloning is ons in het vooruitzicht gesteld (vs. 12): eens, eindelijk leven in Gods vernieuwde schepping. Dan ligt de panter bij het bokje, dan is de zon weg en de maan ook. Dan is het Lam de lamp. Dan is heel die aarde, waarop nu gevloekt wordt, een loflied geworden en spreekt alles van Hem, onze grote Schepper en Verlosser.

Lezen: Psalm 19 : 8-12.

M. J. C. Blok

Sterkte en wijsheid gewenst!

Wanneer iemand een functie of een taak krijgt toegewezen is het nogal eens de gewoonte hem 'sterkte' toe te wensen. Soms ook: 'wijsheid'. Soms de combinatie van die beide.

Welnu, we mogen de generale synode van Heemse wel 'sterkte' en 'wijsheid' toewensen, nu zij zich heeft gezet aan het werk van de definitieve vaststelling van de psalmberijming na zoveel jaar van gemeenschappelijke voorbereiding en nu – onverwacht – de mogelijkheid zich voordeed berijmingen over te nemen uit de IKB, de berijming die in plaats van '1773' gezongen wordt in (delen van) de Nederlandse Hervormde Kerk, in de syn. 'Gereformeerde Kerken', in bepaalde kringen van de Christelijke Gereformeerde Kerken en in een aantal kleinere kerkelijke gemeenschappen.

Tussen haakjes: men heeft ter synode bij de behandeling van deze zaak terecht opgemerkt dat van het zingen van psalmen in genoemde kerkelijke kringen soms niet zoveel meer terecht komt. Dat is waar. Maar deze opmerking doet met betrekking tot de vraag naar de waarde (ook de gebruiks-waarde) van de IKB m.i. niet zó veel ter zake. We zullen in het (ontstellend!) afnemen van het gebruik van de psalmbundel moeilijk een oordeel – en dan in negatieve zin – over een bepaalde berijming van de psalmen kunnen zien. Hier zijn andere, dieper liggende factoren in geding! Ook is *in de huidige feitelijke context* de opmerking dat onze verwantschap in geestelijke zin met de kerkelijke kringen, waar '1773' nog praktisch aanvaard blijft, niet

van doorslaggevende betekenis. De kerken *hebben* immers reeds besloten om in plaats van de 'Statenberijming' van nu meer dan twee eeuwen geleden, op weg te gaan naar een verantwoorde berijming voor deze tijd. Dat besluit was terecht. In de richting van dat besluit is sindsdien ook gewerkt.

Heemse staan dus verschillende mogelijkheden ter beschikking: de kerken hebben de 'proefbundel' beproefd (in meerdere of mindere mate). Het oordeel daarover is van betekenis. Die toetsingsarbeid heeft (voor zover deze door aangewezen deputaten is ter hand genomen) geresulteerd in een nieuwe 'proefbundel', die deels bij de oude aansluit, deels vergaande wijzigingen, zelfs bij complete psalmen totale verandering inhoudt.

Dat zijn om zo te zeggen twee 'proefbundels'. Laten we ze noemen '1975' en '1983'. Daarnaast is dan de IKB komen te staan: selectie is vrij, maar bepaalde berijmingen kunnen alleen – en die voorwaarde is geheel te respecteren – integraal worden overgenomen: de bundel als zodanig is wel open voor selectie, maar besluit de synode tot het overnemen van de berijming van een bepaalde psalm, dan moet dat ook geheel gebeuren. Tenslotte is er (zoals ook de synode nog voor de aandacht heeft gekregen) altijd ook nog een mogelijkheid in bepaalde gevallen (er werd over 'geliefde psalmen' of psalmcoupletten gesproken) terug te vallen op '1773'.

Een merkwaardige situatie is door de loop van de zaken ontstaan! Nu (krachtens besluiten van voorgaande synoden) de tijd van definitieve vaststelling is gekomen en 'Heemse' daar de aangewezen vergadering voor is, nu is de keuze langzaamaan niet kleiner geworden, maar integendeel groter! Het lag in de lijn van de oorspronkelijke verwachting (in Kampen, 1975) dat zich een duidelijke lijn zou aftekenen (zoals bijvoorbeeld het geval is bij de modernisering van de taal van de belijdenis en de liturgische formulieren), maar door een complexe ontwikkelingsgang – die wij momenteel niet beoordelen – is ten aanzien van de psalmberijming *het omgekeerde* het geval! Tenminste ten aanzien van een zeer groot aantal berijmingen en onderdelen daarvan!

Het zou verleidelijk kunnen lijken de beslissing nog weer uit te stellen. Maar met betrekking tot de proefbundel-1975 is dat reeds het geval geweest. En daar komt bij dat *de kerken zelf* de definitieve vaststelling van de psalmberijming op het agendum van deze synode hebben gezet in de weg van vóórgaande synodale besluiten. Alleen in geval van *gebleken onmacht* zal m.i. déze synode de uitspraak kunnen doen: het is duidelijk dat wij ons

werk niet tot een einde kunnen krijgen en wij leggen dáárvan verantwoording af tegenover de kerken.

Maar momenteel leven we niet in die situatie, nu nog slechts voorbereidende besluiten zijn genomen. Wanneer déze krant verschijnt, zal hoogstens een allereerst begin zijn gemaakt met de selectie.

Het belangrijkste werk zal ná het zomerreces moeten gebeuren en – voor de instanties die voorbereidend zullen werken – in het zomerreces.

We wensen allen, die bij deze arbeid zullen zijn betrokken, sterkte en wijsheid, wijsheid en sterkte toe!

Een groot werk wacht op afronding. Een groot werk ten behoeve van de wekelijkse eredienst. Een werk van uitnemende betekenis voor ons als kerken en als plaatselijke gemeenten. Ook voor de gelovigen persoonlijk. Wat nemen de psalmen – in berijmde vorm – niet een belangrijke plaats in in het geloofsleven en in de oefening van de godsvrucht. Daarbij denken we ook aan het gemeenschappelijk en persoonlijk gebedsleven. Aan het gezinsleven: het samen zingen van de psalmen. Aan onze scholen en aan de jeugd. Sterkte en wijsheid – het zijn *gaven van de Heilige Geest*. Laat er veel gebed zijn voor de meeste vergadering van de kerken, die zich tot dit werk weet geroepen!

■ Zakelijkheid gewenst! I

Juist omdat wij de synode van harte 'sterkte en wijsheid' toewensen en ook toebidden, willen we die wens nog nader toespitsen: *we wensen de vergadering, die uit zeer onderscheiden bundels een selectie moet samenstellen ook in hoge mate zakelijkheid toe.*

Met 'zakelijkheid' bedoelen we, dat de synode zich naar beste weten en kunnen alleen en uitsluitend door *kerkelijk-zakelijke* overwegingen zal laten leiden. Dat wil voor ons zeggen: dat de kwaliteit van de berijming in de beoordeling van de synode de beslissende factor zal zijn.

Is er dan gevaar dat er andere factoren in geding zullen worden gebracht?

Het is niet onze bedoeling dat te suggereren.

De synode besloot – zo las ik uit de krant – 'bij de behandeling van het rapport van de deputaten psalmberijming ter definitieve vaststelling van de nieuwe psalmberijming een selectief gebruik te maken van de IKB'.

De tekst van het besluit is m.i. logisch niet helemaal doorzichtig. Maar er zijn in het verleden gewichtige bezwaren tegen bepaalde berijmingen van de IKB uitgesproken. Er liggen hier ook synodale uitspraken, dat er nl. nooit sprake kan zijn van integrale aanvaar-

ding van de IKB. Het zal niet verder komen dan een 'selectief gebruik'.

Het is nu primair op dit punt dat wij de synode 'zakelijkheid', d.w.z. een kerkelijk-zakelijke beoordeling van harte toewensen.

We hebben daar ook goede verwachting voor.

Men heeft het de jaren door van de kant van de IKB de Gereformeerde Kerken niet gemakkelijk gemaakt onbevooroordeeld te blijven staan tegenover de IKB. De vele jaren gehandhaafde eis van de integrale overneming dreef vanzelfsprekend de Gereformeerde Kerken in de richting van integrale afwijzing, omdat bepaalde berijmingen de toets van een Schriftuurlijke kritiek per se niet konden doorstaan. Die eis van integrale aanvaarding heeft aan de zaak van de gemeenschappelijkheid in de psalmberijming in het Nederlandse taalgebied *zeer veel schade* toegebracht.

Het zou niet verwonderlijk zijn geweest, als van de kant van 'Heemse' was gezegd: nu wij eenmaal met een 'eigen' berijming (in de vorm van een selectiebundel) zó ver zijn gekomen dat het moment van de definitieve vaststelling in het zicht komt, nu laten we de IKB ook voor wat deze is, al bereiken ons van hier en daar berichten dat er een opening voor selectief gebruik is gekomen.

De synode heeft dat niet gedaan. Zij heeft énerzijds vastgehouden aan haar roeping en recht, dat zij en zij alléén – en dat óók niet in verantwoording aan instanties buiten de Gereformeerde Kerken – geroepen is zo mogelijk het werk van een nieuwe psalmberijming af te ronden (natuurlijk in verantwoordelijkheid tegenover de kerken). Maar anderzijds heeft ze een 'geestelijke' *zakelijkheid* laten zien door de weg open te houden voor een psalmberijming die zo optimaal mogelijk is voor het doel waarvoor de psalmen dienen: de lof van de God van Israël en de opbouw in het geloof, zónder daarbij zich vast te nagelen aan het verleden met al z'n moeizaamheden en mogelijkheden tot frustratie! Zoals een afgevaardigde in de eerste ronde het al voortreffelijk heeft geformuleerd: we moeten niet uit wrevel of rancune handelen. Het is toch van niet geringe betekenis dat de synode in *unanimiteit* voor deze koers heeft gekozen!

Maar nu: in dit spoor ook verder!

■ Zakelijkheid gewenst! 2

We hopen onzerzijds van heler harte dat de synode in aansluiting aan het beleid van de voorgaande synode zich zal laten leiden door de beslissende overweging: hoe bereiken we

terwille van de gemeente het optimale?

Daarbij doen zich een aantal overwegingen voor, die we hier niet kunnen bespreken. We noemen er toch een enkele, al zou het alleen zijn om te kunnen zien, over hoe brede linie die geestelijke zakelijkheid zich uit moet strekken. Commissie en synode zullen zich bezig moeten houden met de vraag in welke *fasen* het werk van de vaststelling van de berijming zich moet voltrekken. Daarbij is vervolgens belangrijk te overwegen dat de fase-ring van de vaststelling aan de éénheid van de bundel (toch al een moeilijk punt bij een selectie!!) geen afbreuk mag doen.

Ik meen dat synode en voorbereidende commissie er in dezelfde *zakelijkheid*, waarin tot nu toe veelszins is gewerkt, er goed aan zal doen zich te verzekeren van de adviserende steun van een aantal broeders/zusters van buiten de synode, die vanuit eigen invalshoek en deskundigheid hulp kunnen bieden. Daarbij zal het belangrijk zijn eventuele adviesdienst zó in te schakelen, dat ook deze zoveel mogelijk aan de éénheid van de bundel dienstbaar zal zijn: het lappendeken-effect moet naar vermogen vermeden! Het is maar niet alleen van betekenis op bepaalde punten (exegetisch, taalkundig) advies te vragen. Maar van hulp ook gebruik te maken bij de compositie van het geheel. Dat vooral ook omdat (naar mijn overtuiging althans) het nú niet meer de tijd is in allerlei berijmingen weer van alles te wijzigen. Dat is bij keuze uit de IKB al helemaal niet mogelijk. Maar bij de berijmingen die in de proefbundel-1975 en die van 1983 voor ons liggen, ook niet anders dan incidenteel, zelfs zéér incidenteel – wil het werk nog een zo groot mogelijke mate van continuïteit houden. Dat is weer van groot belang voor de ontvangst in de kerken. Van harte wens ik de generale synode ook een kerkelijke en geestelijke zakelijkheid toe in het *wegen* van de onderscheiden berijmingen, die nu op haar tafel liggen.

De synode heeft in de gronden van haar besluit verklaard dat zij zich wil aansluiten bij het beleid van voorgaande synoden – wat ook mag gelden van het eventueel overnemen van berijmingen uit de IKB (er is immers niet alleen *negatief* over sommige berijmingen, maar ook in *positieve* zin over vele andere uit deze bundel gesproken). Dat is een zeer goede zaak.

De synode heeft ook verklaard de toetsingsarbeid, die nu reeds jaren binnen de kerken heeft plaatsgevonden, te willen 'honoreren'. Ook dat is een goede zaak. Maar niet eenvoudig! Voor een niet onbelangrijk deel hebben we de resultaten van die arbeid in het deputatenrapport dat op de synodetafel ligt. Maar

dat is toch niet zonder meer gelijk te stellen met *het* resultaat van *de* toetsingsarbeid. Er liggen nog ingekomen stukken die na het afsluiten van het rapport zijn binnengekomen! Daarin is ook al weer 'toetsingsarbeid' van binnen de kerken op te merken. En dan komt daar nog bij dat de kerken (op onderscheiden wijzen, dat wil nú zeggen: manieren en niet: zangwijzen!) de proeve beproefd hebben in de eredienst of daarvoor of daarna. We hebben nu jarenlang in een *klimaat van toetsing* geleefd. De broeders afgevaardigden, die ook hun eigen voorkeuren zullen hebben, brengen als het ware in eigen persoon ook al een belangrijk stuk toetsing méé ter vergadering. Welke ingang heeft de proefbundel nu eigenlijk in de kerken gevonden? Hoe zingt de gemeente met deze berijming in smeekgebed en lofzegging? Dringt de klank van de onberijmde psalm dóór?

De synode (en al evenzeer de commissie) moge er zich vóór alles voor hoeden zelf een rijm- of dichtgezelschap te willen zijn. Maar met betrekking tot de *selectie* is de synode wel beslissende instantie.

Het komt me voor dat het 'honoreren' van het werk van de toetsing een grote mate van invoel- en aanvoelvermogen zal vragen. Te meer omdat het nooit het doel zal mogen zijn het zoveel mogelijk mensen naar de zin te maken, maar om de *opbouw* van de gemeente in geloof en in liefde te dienen.

■ Zakelijkheid gewenst! 3

Het 'honoreren' van het werk van de toetsing (wil dat werkelijk iets voorstellen) zal *niet* hierin mogen bestaan dat een *beslissende* factor de overweging wordt: er is zoveel ijver en zoveel energie in de proefbundel-1975 en in die van 1983 gestoken. Dat is wel wáár. Het zal waar zijn! Er zijn vele en vele duizenden uren in gestoken: uren, dagen, maanden, jaren . . . ! Hoeveel energie hebben deputaten niet ten toon gespreid en er aan ten koste gelegd! Daarvoor past zo'n grote erkentelijkheid. En dan: hoeveel broeders en zusters (alleen of in gemeenschap) zijn met dit werk niet bezig geweest. Hoe vaak heeft 'de gemeente' niet al zingende 'beproefd'! Het is alles van niet te onderschatten betekenis.

Het is niet meer weg te denken uit de geschiedenis van de Gereformeerde Kerken.

Maar als de vraag aan de orde komt: welke psalmberijmingen zullen (zo God wil) *onze kleinkinderen* zingen, dan is de vraag van *onze* ijver, *onze* energie, *onze* tijdsbesteding niet meer de *beslissende*.

En om die kleinkinderen moet het ons gaan. Om het volgende geslacht.

En het daarop volgende.

En zo voort.

Houden we de komende generaties in het oog, dan is de enige *beslissende* factor: *welke waarde heeft een bepaalde berijming in zichzelf*.

Onze kleinkinderen zullen moeilijk vrede kunnen hebben met een berijming vanwege *onze* vlijt. Want vlijt is belangrijk. Vlijt kan zeer goede diensten bewijzen. Ook in het werk, waarover we nú spreken. Maar vlijt *op zichzelf* waarborgt geen resultaat, dat de toets kan doorstaan.

Vlijt 'honoreer' je dus door des te meer op *het resultaat* te letten en dat *zakelijk* op éigen merites te beoordelen.

Dan alleen ben je binnen de maat van je mogelijkheden en dus ook van je eigen verantwoordelijkheid *voor de toekomst* bezig. Lintjes (eerbewijs!) krijg je voor het verleden. Berijmingen van de psalmen van Israël selecteer je met het oog op de toekomst!

Tijdens de discussie ter synode, nadat duidelijk was geworden dat de IKB voor selectie open stond, ontstond zich een geanimeerde discussie, waarin van geachte zijde de positie van ondergetekende werd geschetst als: 'Prof. Kamphuis zet de IKB in het volle licht' en dat in onderscheid tot de commissie, die 'sterk' zou letten 'op het kader van de herziene *proefbundel*'.

Ik ontleen deze weergave aan het voortreffelijk verslag dat in het *Nederlands Dagblad* van de discussie werd gegeven (ND, zaterdag 9 juni 1984).

Op dat verslag van de discussie heb ik geen enkele kritiek.

Bij de tekening van mijn positie, zoals die tijdens de discussie plaatsvond, wél een bescheiden kanttekening, om legendevorming te voorkomen.

In de eerste plaats meen ik dat in de loop van de jaren ook (en soms inzonderheid) van mijn kant kritiek op de IKB is geoefend. Ongetwijfeld óók op de berijming van ds. *Hasper*, die nog altijd voor een deel ten grondslag ligt aan de proefbundel-1975 *en* 1983. Van de *methode* van *Hasper* (een psalmberijming zou berijmd proza moeten zijn, dat dienstbaar moet zijn aan de melodie en bovenal voor het rationeel begrip toegankelijk) heb ik al jaren geleden gezegd: deze methode als zodanig brengt de zaak van de *psalm-berijming* in een impasse. Maar die kritiek heeft mij niet tot bewonderaar van de IKB *als taal* gemaakt.

Ter synode ben ik zelfs weer begonnen enkele (reeds vroeger geformuleerde) bezwaren in herinnering te brengen.

Maar belangrijker is: bij de stand van de dis-

cussie, zoals die tot nu toe is gevoerd, is *de inhoud* van de berijming nog in het geheel niet aan de orde geweest en ieder (ook ondergetekende) heeft er voor gepleit dat de synode bij het beleid van de voorgaande synoden zou aansluiten, vanaf 1969 (en al daarvoor!), ook wat de eventuele selectie uit de IKB betreft.

Voorkeuren met betrekking tot de *inhoud* zijn nog in het geheel niet aan de orde geweest!

Ik hoop zelf me van etiketteren vrij te houden. Ik wil zelf ook niet graag van een etiket worden voorzien.

En dat vooral omdat de zaken *zakelijk* moeten worden behandeld. Daarvoor zijn ze gewichtig genoeg!

Daarmee is dan genoeg gezegd van een discussie, die in alle openhartigheid kon worden gevoerd, en kunnen we tot de hoofdlijn van ons betoog terugkeren:

zakelijk selecteren – dáárop zal het aankomen.

Vroegere synoden hebben de regels, waarnaar berijmd zou moeten worden goed geformuleerd: Schriftgetrouw, tekstgetrouw, hedendaags nederlands en vlot zingbaar (ik vat kort samen).

Deputaten hebben zich beijverd deze regels steeds weer onder de aandacht te brengen en voor zichzelf voor de aandacht te houden.

In die lijn zal de synode zeker verder willen werken. Daarbij zal – zoals vanzelf spreekt – 'tekstgetrouwheid' niet moeten worden verstaan als letter-knechterij.

Dan zal het bij de vele positieve elementen, die in de loop van de jaren in geding zijn gebracht en die ook al weer de aandacht van de synode hebben gehad, *m.i.* ook van grote betekenis zijn voor ogen te houden, dat we in de psalmen te doen hebben met *gedichten*. En dat van een berijming mag worden gevraagd dat in het kader van een geheel andere context dan waarin de oorspronkelijke psalm ontstond, het karakter van de psalm *als gedicht* zoveel als maar mogelijk is wordt geëerbiedigd.

Dat hoort nu ook tot het nakomen van de regel van de Schriftgetrouwheid!

Men moet geen tegenstelling gaan maken tussen Schriftuurlijke kracht van de éne berijming *en* de dichterlijkheid van een andere. Natuurlijk – een dichterlijke weergave *kàn* mislukt zijn *als* weergave. Maar een berijming die aan de dichterlijkheid van de oorspronkelijke psalm tekort doet (zoals de voortdurende dreiging is bij de *methode* die ds. *Hasper* voor zijn psalter heeft toegepast is dat evenzeer.

In de discussie op de synode heb ik geen en-

kele voorkeur uitgesproken voor bepaalde berijmingen uit bepaalde bundels.

Ook nu wil ik mij daar nog niet in begeven, al heb ik op bepaalde berijmingen in de IKB-bundel in het verleden duidelijk genoeg in negatieve zin gereageerd.

Maar – terwille van het komende geslacht! – moge ik wèl de hoop uitspreken dat de selectie-arbeid *méde* wordt gericht doordat in bezonnenheid antwoord wordt gezocht op de vraag: *in de berijming is de psalm zelf toch niet ondergegaan?* Bij voorbeeld doordat een psalm, zoals de Schrift die ons geeft, wèl de diepe lagen van ons gevoelsleven raakt, maar de berijming dáár niet aan dienstbaar is.

Bij dit alles is het zaak van nuchterheid onze *bescheiden mogelijkheden* voor ogen te houden: wie *eigen* beperktheid maar ziet, kan een mééster worden in het opmerken van gaven die de Here naar zijn vrijmacht ook elders heeft uitgedeeld.

Laten we allen om de synode heen staan! Als er – zoals het er nu voorstaat en het er vooralsnog uitziet – beslissend werk voor de toekomst van de kerkzang zal moeten worden verricht, dan moeten we van de meeste vergadering der kerken geen wónderen verwachten. Dan mogen we wèl vragen om die zákelijkheid, die bestaat in het naar onze mogelijkheden volstrekt opening geven aan de *heerlijkheid van de Schriften*, zoals die heerlijkheid tot ons komt in het boek van de psalmen.

Hoe rijk zou het zijn, als wij werden verwaardigd, dat de komende generaties enige dienst van ons zouden mogen ontvangen als zij naar de psalmen grijpen, omdat, ps. 147, 'een lofzang betamelijk' is voor die God die Jeruzalem bouwt, – die Israëls verdrevenen verzamelt –, die de verbrokenen van hart geneest en hun wonden verbindt'. Ja:

Zingt de HERE een loflied toe,
psalmzingt onze God met de citer.

Als we voor zákelijkheid pleiten, hebben we op het oog dat déze vreugde van het geloof zal mogen blijven in de harten en op de lippen van onze kinderen – *Deo volente*.

Kampen, 12 mei 1984

J. Kamphuis

Synode- impressies

Synodelid zijn heeft ook voordelen. Het programma ligt muurvast. Men weet, hij is in Heemse en kan geen ander werk doen. Als predikant heb je ook een volle agenda. Maar een enkel telefoontje in de prille morgen kan heel de gang van zaken voor die dag radicaal veranderen. Wie zal het ontkennen? Het heeft voor een predikant zeker ook iets boeiends en spannends, die dagelijkse strijd tussen het heimwee naar de studeerkamer en de gevraagde aanwezigheid elders. Maar als synodelid trekken we iedere ochtend, rond de klok van acht, de deur achter ons dicht, net als buurman, die aan verwarming verdient. Aan de overkant bewegen dan de gordijntjes, niet door de wind, en mompelt buurvrouw 'dominee heeft tegenwoordig ook vast-werk en dat in deze tijd en op zijn leeftijd!' Met opgewekte tegenzin voegen wij ons in die stroom van kantoorheren, ambtenaren, secretaressen, onderwijzeressen, fabrikanten, winkeliers en aannemers, op weg naar het werk, dat licht en wacht. Steevast op dezelfde kruising komt het zwaar doorzakende busje met knallende uitlaat van Op-hof's bouwmaterialen mij tegemoet en word ik, even verder, gepasseerd door de muisgrijze Mercedes van de strak op de hobbelige weg turende, jubilerende directeur, die slecht sliep. Flitsend vliegen in één sprankelende voorjaarsfilm dierbare synodale namen voorbij. Douma's deuren, Kamphuis' vergunning, Elzinga's autorijschool, Kruidhof's meubelen, Jac. van der Kolk (register)accountant, Bouma's 'most modern computer-systems' Assen Holland. Bij het verantwoord

inhalen lees ik nog snel de kleine lettertjes onderaan: 'gegarandeerde geprogrammeerde wachttijden tot 1½ uur'. Het pretpark Slagharen laat ik links liggen.

Hardenberg: hier binnenrijden blijft een feest. Wat een verschil! Wat een wegonderhoud! Meer glijden dan rijden. Met stijgende verbazing tel ik de fleurig opgemaakte VVV-affiches van 'W. Berenst-rondleidingen langs Vechtarm, Dinkelsdreven en Regge-route'. Heemse: de auto op de vertrouwde plaats. Huismoeders nijver als synodeleden, knikken me sterkte toe. De hoog opgekrulde snor van de koster houdt belofte in van een schone dag. Wonderlijk vroeg, met bergen goede voornemens, betreed ik de synodezaal. Telkens weer de hand reiken aan de vele geliefde broeders gebeurt niet meer. De juiste betekenis van die zich repeterende handdruk bleek uit de Synodale archiefstukken niet te achterhalen. Met gepaste gretigheid wordt wel naar onze krant gegrepen. Wie zei ook al weer dat synodeleden geen kranten lezen? Hoe wreed valt die eerste hamerslag van de voorzitter. Zelfs het privé kopje koffie van de nu al, zo vroeg al, glimlachende scriba, rilt en trilt: De vergadering van de zoveelste synodedag is begonnen.

Commissie 2 kwam in de voltallige vergadering met het voorstel om als commissie het functioneren van de betrekkingen met buitenlandse kerken in studie te nemen en eventueel de vastgestelde regels daarvoor wat bij te stellen of te veranderen. Waarom dit voorstel? Omdat sommige buitenlandse kerken nogal wat moeite hebben met de regels voor volledige kerkelijke correspondentie en voor die van voorlopig kerkelijk contact. Deputaten BBK (betrekkingen Buitenlandse Kerken) wilden eigenlijk de nieuw te benoemen deputaten deze studie laten maken en dan zo, dat nu al de regels voor kerkelijke relaties met de nodige soepelheid toegepast mochten worden. Deputaten wilden wat meer ruimte en armslag. Ze wilden ook van de term af: 'voorlopig kerkelijk contact'.

De commissie echter wilde liever zelf eerst wat aan die regels gaan dokteren. Waarom eigenlijk? Omdat de deputaten al vroegen de bestaande regels soepel te mogen toepassen. Het geven van die ruimte leek de commissie minder juist. Dan gaat het lijken op: wij hebben wel regels, maar kunnen die ruim interpreteren. De vergadering bleef niettemin moeite houden met het commissie-voorstel dat daarop werd teruggenomen. Deze zaak is te ingewikkeld. Op korte termijn komt een synode daar niet uit. Verder moeten de buitenlandse kerken niet overvallen worden met regels, die niet van te voren met hen doorge-

sproken zijn. De zaak van 'regels voor de buitenlandse betrekkingen' is zeer belangrijk. Het gaat daarbij om kerken, die moeite hebben met door ons opgestelde regels. Regels wellicht toch te eenzijdig van oorsprong. De synode wilde terdege met de buitenlandse kerken rekening houden, respect ervoor tonen en zorgvuldig letten op de gaven, welke ook in die kerken gevonden worden. Het belangrijke werk van deputaten BBK werd uitvoerig besproken. Een zegen van de Here, dat dit alles nog mogelijk is en dat op deze wijze ook de Kerk van de Here in Nederland mag meewerken aan het wereldwijde vergaderwerk van onze God.

En de kerken doen mee! Een gering aantal, meest kleine kerken blijkt nalatig te zijn in het afdragen van de gevraagde bijdrage voor dit werk. Daarom werden deputaten gemachtigd vooral die kerken aan de gemaakte afspraken hieromtrent te herinneren.

De synode mocht in ds. J. N. Macleod van de Free Church in Schotland en ds. Whitna (Evangelical Presbyterian Church in Noord-Ierland) en ds. J. Visscher (Canadian Reformed Churches) vertegenwoordigers ontvangen van buitenlandse kerken. Het was boeiend van hen over de gemeenten te horen, die zij mogen dienen. Om elkaar steeds beter te leren kennen, zijn wederzijdse bezoeken belangrijk en mag ook de kontakt-oefening binnen de 'International Conference of Reformed Churches (ICRC)' niet vergeten worden.

Zo ziet de kerk van de Here hoe God ruimte blijft scheppen voor de voortgang van Zijn vergaderwerk, dat niet stilhoudt bij welke menselijke grens dan ook. Die vergaderarbeid is wereldwijd en daarom ook de lof van hen, die in Jezus Christus Hem als Vader belijden, dankzij de wondere werking van de Geest.

J. v. d. Velden

ONRUST? ANGST? PRIKKELBAAR?

Onze geheel plantaardige zenuwtabletjes hebben een rustgevende en kalmerende werking.

Gewenning is ook bij langdurig gebruik niet te vrezen.

Kuur voor een maand 20,-

DROGISTERIJ SIKKING

BARREVOETESTRAAT 5
2011 WLHAARLEM
Tel. 023-312882/324606
Postgiro 190609

644 In de vorige aflevering werd stilgestaan bij het functioneren van het (politieke)machtsmiddel van de taal in George Orwell's 1984. In dit tweede en laatste artikel wordt ingegaan op vormen inhoud van het 'Aanhangsel' bij deze roman, en wat Orwell met de zeggingsgrammaticale uitweiding waarschijnlijk heeft willen suggereren.

⁴ 1984, p. 39

⁵ 1984, p. 252

⁶ 1984, p. 257

Taal in 1984, hoop of wanhoop? (slot)

■ De beginselen van de Nieuwspraak

'times 3.12.83 verslag gb dagorder dubbel-plusonged spr onpersonen herschrijf volwijs paraut antarch.'⁴

Deze rectificatie-opdracht voor Winston in de Nieuwspraak mag als voorbeeld dienen. We hebben hier te maken met het vakjargon van Woordenlijst C, hetgeen in Oudspraak als volgt luidt: 'Het verslag van de Dagorder van Grote Broer in de Times van 3 december 1983 is uitermate onbevredigend en daarin is sprake van niet bestaande personen. Herschrijf het helemaal en leg het ontwerp ter parafering voor aan hogere autoriteiten alvorens het te laten opbergen in het archief.'⁴

De voornaamste taak die de constructeurs van de Nieuwspraak zich stelden was het vernietigen van woorden. Er mocht geen woord in leven blijven dat niet kon worden gemist. Alle nuances, suggesties, associaties in de woorden werden geëlimineerd. Als elk woord slechts één uniforme betekenis heeft, resulteert dit in een krachteloos en dus ongevaarlijk maken van de taal. Er werden drie categorieën woorden ingesteld. Voor het aanduiden van alledaagse zaken bestond woordenlijst A; woorden als 'koud', 'snel', 'veld', 'huis'. De voorkeur ging daarbij uit naar korte, één- of tweelettergrepige woorden, met staccato klank. Eén woord voor één begrip; dus alleen 'goed', en niet meer 'fraai', 'mooi', 'schitterend'. De grammatica werd zeer sterk vereenvoudigd. Uniformiteit, orde en ondubbelzinnigheid waren daarbij de uit-

gangspunten. Een opvallend kenmerk was de onderlinge verwisselbaarheid van taalonderdelen. 'Het woord gedachte bijvoorbeeld, bestond niet in de Nieuwspraak. In plaats daarvan had je dunk, dat tegelijk dienst deed als zelfstandig naamwoord en als werkwoord.'⁵ Men komt dit verschijnsel nu reeds vrij frequent tegen in het Engels: 'drink' (= drank, drinken), 'defeat' (= verslaan, nederlaag). Elke woordsoort had een eigen uitgang: bijvoeglijke naamwoorden eindigden op -vol ('snelvol'), bijwoorden op -wijs ('snelwijs'). Elk woord kon veranderd worden in z'n tegengestelde door middel van het voorvoegsel on- ('onged'), wat een uitschakeling van ontelbare antonymen opleverde. Andere wijzigingen in betekenis werden verkregen door de voorvoegsels 'dubbel-, ante-, re-, enz. Vandaar dus het bovenstaande 'dubbelplusonged'.

De woordenlijst B bestond uit nieuw geconstrueerde woorden voor politieke doeleinden, woorden met een ideologisch karakter: *misdunk* (gedachtenmisdaad), *Dunkpol* (Gedachtenpolitie), *Engsoc* (Engels socialisme), *Miniwa* (Ministerie van de Waarheid). Het grote pluspunt van deze termen was, zo wordt uitgelegd, dat men ze kon uitspreken zonder dat ze ongewenste associaties oproepen. Met een voorbeeld uit de Oudspraak wordt dit verduidelijkt: 'De woorden Communistische Internationale, bijvoorbeeld, roepen een samengesteld beeld op van algemene menselijke broederschap, rode vlaggen, barricades, Karl Marx en de Parijse Commune. Het woord Komintern daarentegen, suggereert alleen maar een hecht aaneengesloten organisatie en een welomschreven leerstelsel.'⁶ Woordenlijst C bestond uit wetenschappelijk en technisch jargon, waarvan wetenschappelijke medewerkers of technici gebruik maakten. De uiteindelijke bedoeling achter de Nieuwspraak was dus om af te rekenen met het verleden en daardoor met de oude opvattingen en ideeën van het verleden. Met behulp van de Nieuwspraak zou een ketterse gedachte letterlijk ondenkbaar zijn geworden.

■ De verleden tijd

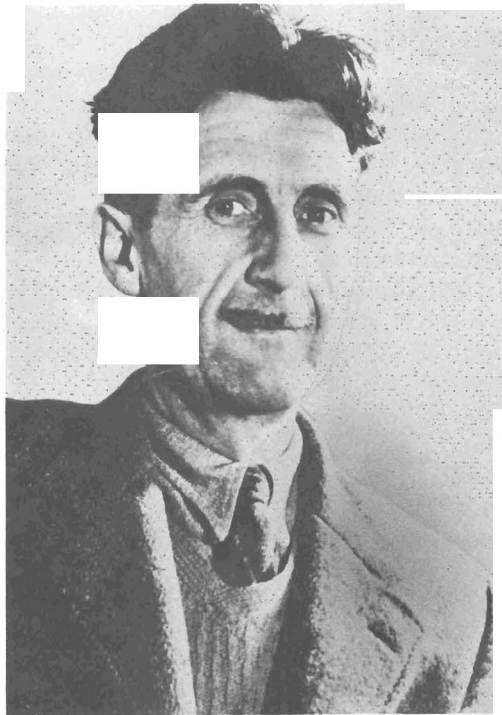
Het systeem is sluitend, zelfs de geest van de mens kan beheerst worden. En toch zit er een dubbele bodem in het geheel. Allereerst iets over de keuze van de gebruikte voorbeelden. Deze taalkundige verhandeling mag dan objectief van toon zijn, toch gaat er van de uiteenzetting een zeker cynisme uit. Op de eerste bladzijde van het Aanhangsel wordt met het allereerste voorbeeld juist het kernmotief van het boek geraakt. 'Om een enkel

voorbeeld te geven. Het woord *vrij* bestond nog in de Nieuwspraak, maar het kon alleen worden gebruikt in zulke mededelingen als: 'Deze hond is vrij van luizen' of: 'Dit veld is vrij van onkruid'. Het kon niet worden gebruikt in zijn oude betekenis van 'politiek vrij' of 'intellectueel vrij', omdat politieke vrijheid en vrijheid van denken zelfs als begrippen niet meer bestonden en daarvoor dus ook geen aanduidingen waren.' Over de keuze tussen *vrijheid* of *slavernij* gaat dit boek nu juist, en tegelijkertijd klinkt het alsof het voorbeeld willekeurig gekozen is. Bij de behandeling van Woordenlijst B zijn het ook juist weer begrippen, bij uitstek typerend voor menselijke vrijheid en waardigheid die als voorbeeld worden behandeld. Tevens wordt teruggegrepen op het woord 'vrij': 'Zoals wij al gezien hebben in het geval van het *vrij*, werden soms, *terwille* van het gemak, woorden aangehouden die eens een ketterse betekenis hadden bezeten, maar pas nadat de ongewenste betekenissen er uit *weggezui-*verd waren. Talloze andere woorden zoals *eer*, *rechtvaardigheid*, *zedelijkheid*, *internationalisme*, *democratie*, *wetenschap* en *gods-**dienst* hadden eenvoudig opgehouden te bestaan.'

Tenslotte eindigt het Aanhangsel met een voorbeeld dat aan duidelijkheid omtrent de suggestie van de auteur niets te wensen overlaat: 'Literatuur van voor de Revolutie kon alleen worden getransporteerd in een ideologische vertaling – dat wil zeggen, verandering van betekenis zowel als van taal. Neem bijvoorbeeld de welbekende passage van de Onafhankelijkheidsverklaring...' Vervolgens worden de eerste drie brede volzinnen van de Verklaring geheel geciteerd, met als commentaar erbij dat deze 83 woorden in de Nieuwspraak slechts te vertalen zijn met het ene woord 'misdunk'!

In de tweede plaats roept het gebruik van de *verleden tijd* in het Aanhangsel vragen op. Dit zou gedaan kunnen zijn om het louter denkbeeldige van de situatie te typeren. In de trant van kinderen die in hun spel fantasierend zeggen: 'En toen *was* ik een dief.' Er is echter ook een andere mogelijkheid. Reeds op blz. 7 van de roman wordt die verleden tijd gebruikt: 'Nieuwspraak was de officiële taal van Oceanië. Voor een samenvatting van haar bouw en etymologie zie men het aanhangsel'. Op deze manier wordt een zekere afstand geschapen, zeker als de lezer de moeite neemt om dat Aanhangsel te bestuderen: 'De Nieuwspraak was gebaseerd op onze taal, zoals wij die nu kennen...' en 'de wetenschappelijke termen die vandaag de dag in

zwang zijn'. Vanuit welke werkelijkheid spreekt deze 'stem'? Frank Winter⁷ concludeert dat we hier niet met de 'stem' van de auteur te maken hebben maar met een denkbeeldige commentator in en vanuit de *toekomst*. Het Aanhangsel is immers in de Oudspraak geschreven: de Nieuwspraak heeft dus niet kunnen zegevieren. Er wordt als het ware teruggekeken naar het 'verleden'. Als men in deze richting doordenkt, moet men wel concluderen dat de schrijver van het Aanhangsel in een maatschappij leeft die politiek totaal verschilt van het 'Engsoc' van 1984. We zijn inmiddels 66 jaar verder, getuige de laatste zin van het Aanhangsel: 'Het was noodzakelijk om tijd te gunnen voor het ver-

⁷ Frank Winter, *Newspeak and the Proles*, Marxist Quarterly, 1956

George Orwell, pseudoniem van Eric Arthur Blair (1903-1950).

taalwerk, waarmee men eerst klaar moest zijn, dat de definitieve invoering van de Nieuwspraak pas was bepaald op 2050.' Vóór dit jaar moet zich dan een omwenteling van het bewind van Grote Broer hebben voorgedaan, en wel door de *proles*. Immers, vele malen wordt op die mogelijkheid gezinspeeld. 'Als er hoop bestaat,' zo schreef Winston in zijn dagboek, 'dan schuilt die bij de *proles*. Wanneer er hoop bestond, dan *moest* die schuilen bij de *proles*, omdat alleen daar, in die krioelende, veronachtzaamde massa, vijfentachtig procent van de bevolking van Oceanië ooit de kracht zou kunnen worden opgewekt om de Partij te vernietigen'.⁷ Hun massaliteit, hun kracht en hun authentieke menselijkheid wordt herhaaldelijk raak getypeerd. De Partij weet haar eigen

positie onaantastbaar, een opstand van de **proles** wordt onmogelijk geacht. De inspanning van de partijpropaganda richt zich op het denken van de leden van de Randpartij. De **proles** denken niet, zij ondergaan geen dagelijkse hersenspoeling. En misschien is het juist daarom dat slechts zij dat welhaast onmogelijke zouden kunnen doen.

■ Wanhoop

Afgezien van deze mogelijkheid van een verborgen boodschap aan de lezer, biedt de roman echter geen greintje hoop. Nu iaat zich dat gemakkelijk verklaren, immers er wordt een werkelijkheid zonder geloof en zonder liefde beschreven. In deze wereld van eeuwige oorlog, terreur, **hersenspoeling** en kada-verdiscipline is de factor religie totaal uitgebannen. Maar het is alsof de auteur nergens in het boek wil toestaan dat geloven-in-iets zou uitstijgen boven het aardse, de materie. Een **cruciale** passage in dit opzicht is die waar Winston, in de laatste gesprekken met O'Brien wanhopig blijft volhouden dat de Partij met haar schrikbewind niet kan blijven bestaan. *Iets* zal haar overwinnen: 'Ik weet dat jullie zult falen. Er is iets in het heelal – hoe zal ik het zeggen, een soort van geest, van beginsel – waarvan jullie het nooit zult winnen'.

'Geloof jij in God, Winston?'

'Nee.'

'Wat is het dan, dat beginsel, dat ons zal verslaan?'

'Ik weet het niet. De geest der mensheid.'

'En beschouw jij jezelf als een mens?'

'Ja.'

'Zo jij een mens bent, Winston, ben jij de laatste mens.'

Het is ook de titel *De laatste mens in Europa*, die Orwell zijn roman oorspronkelijk had willen meegeven. Een titel die helaas typerend is voor de toonzetting van 1984. Een werkelijkheid zonder God, een wereld zonder hoop.

P.C. van Daalen

PERSSCHOUW

Fabeltjes van het feminisme

In De Gereformeerde Vrouw, maandblad van de (synodaal) gereformeerde vrouwenbond, troffen we dit fabelachtige en fantastische verhaal aan van Denise Dijk, wetenschappelijk medewerkster aan de Vrije Universiteit voor de feministische theologie:

Ik wil u nu een voorbeeld geven van feministisch bijbellezen. Elisabeth Moltmann-Wendel, een Duitse theologe, besteedt in haar boek *Bij Jezus tellen vrouwen mee*, evangelieverhalen doorbreken gevestigde patronen (Ten Have, Baarn, 1982), een hoofdstuk aan **Martha**.

De **Martha**, die ons het meest voor ogen staat, is de **Martha** uit het Lucasevangelie (Lucas 10: 38.42). **Martha** staat in de keuken. Zij is één en al bedrijvigheid. Zij is bijzonder praktisch, flink en nuchter. Met een boze, en misschien jaloerse blik in de ogen kijkt zij naar Maria. Zij beklaagt zich bij Jezus over Maria die haar niet helpt. En Jezus beschermt Maria. Maria heeft het goede deel gekozen. **Martha's** bedrijvigheid lijkt daarmee afgewezen en Maria's houding wordt ons ten voorbeeld gesteld. Maria's luisteren naar Jezus is meer waard dan **Martha's** bedrijvigheid. Over Maria wordt in de kerken wel gezon-

(vervolg op pagina 648)

Drs. P. C. van Daalen is leraar Engels in Zwolle

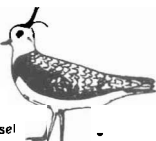
Vakkundig

Zomag u het verzekeringsadvies van een NVA-lid wel noemen.

assurantiebedrijf

a. de kievit

Johan de Wittstraat 2
2902 BG Capelle a/d IJssel
Postbus 50 2900 AB Capelle a/d IJssel
Telefoon (010) 50 58 22

De NVA is de Nederlandse Vereniging van Makelaars in Assurantiën en Assurantie-adviseurs, waarvan uitsluitend assurantie-kantoren lid zijn, die zijn toegelaten op hun vakmanschap, hun kwaliteit van advies en begeleiding.

De NVA is uw verzekering voor het beste advies.

Afscheiding in Hattem

3

Conflict over een afkondiging

Door het gebeurde werden de verhoudingen in de kerkeraad er niet beter op. Daarbij kwam in de loop van februari 1835 nog een conflict tussen Brummelkamp en de kerkvoogden.

Brummelkamp vertelde daarover later als volgt:

'wanneer de schrijver predikte was zijn kerk gewoonlijk zeer vol, uitgezonderd eenige banken van aanzienlijken, die opzettelijk weg bleven. Die banken stonden dan ledig. Gelijk zulks overal gezien wordt, waar men zich tot het gehoor des woords verdringt, werden ook de toegangen tot banken en stoelen bezet door menschen, die dikwerf vijf en zes uren ver kwamen. Op zekeren zaterdag avond ten half tien kreeg hij eene schriftelijke bekendmaking van het kollegie van kerkvoogden, om die den volgenden ochtend van den predikstoel voor te lezen. Haar inhoud kwam hoofdzakelijk hierop neder, dat men werd gewaarschuwd, die toegangen niet langer te bezetten, omdat dit last veroorzaakte voor de eigenaars dier banken, leeraars en diakenen. De bedreiging werd er onmiddellijk bij gevoegd, dat zij, *die hier* tegen zouden handelen, met geweld zouden worden geweerd.

Gij voelt zeker terstond met hem, welken geest zulk een stuk ademde. Welnu, wat te doen: zou hij nalaten het voor te lezen of het weigeren? maar dan zou men hem beschuldigen van weerspannigheid. Zou hij 't voorlezen? maar dan, zeide hem zijn geweten, dan schraagt gij de handen der goddeloozen, die in dit stuk slechts hunne vijandschap tegen Gods volk openbaren.

Na biddende overweging besloot hij 't voor te lezen, een paar aanmerkingen er bij te voegen en de gemeente op te wekken het te toetsen aan Gods Woord en bepaaldelijk aan Jac. 2 : 2-6.⁶

De kerkvoogden waren hierover verstoord en schreven aan Brummelkamp op 21 februari:

Het zal overzulks geenszins bevreemden dat wij Uwe Eerw. bij deze verzoeken ons te willen antwoorden wat daartoe aanleiding kan hebben gegeven, om die bovengemelde bekendmaking alzo opeene tegenstrijdige wijze toe te *ligten*, zonder dat van onze zijde verzoek, veel min in derzelve, of bij den geleidende Missive, termen tot verdere *uitbreiding* gegeven zijn, te meer niet daar wij het ons steeds ten regtsnoer stellen, om met den geest der liefde werkzaam, dat *geene* te bewerken wat ten algemeene nutte, en tot verzekering van een ieders wettig eigendom strekken kan.

Brummelkamp antwoordde hierop per brief van 24 februari:

In antwoord op U. Ed. mij toegezondene missive van den 21 dezer, dient, dat het geenszins mijn voornemen geweest is, Uwe bekendmaking op een tegenstrijdige wijze toe te lichten, ik heb dezelve ook niet toegelicht; alleen heb ik gezegd, dat de in de toegangen staande menschen mij niet hinderen, hetwelk echter, zonder dat ik aan H. H. kerkvoogden zulks gevraagd had, in die bekendmaking gezegd werd.

Overigens heb ik het stuk gelezen zoo als het is, en ten slotte de menschen vermaand om hetzelfde bij het woord Gods te vergelijken. Wanneer wij nu, gelijk zulks in de mij toegezonden missive gezegd wordt, en den Geest der liefde werkzaam zijn, dan mogen ook alle onze stukken wel aan die bijzondere deelen van Gods H. Woord getoetst worden, dit zal dan slechts strekken om onze zuivere bedoelingen voor ieder en een meer openbaar te maken.

De kerkvoogden bleven intussen met het probleem zitten. In maart 1835 schakelden ze de vrederechter en de burgemeester in. Voortaan stonden de gerechtsdienaars Evert Vierhout en de veldwachter J. J. de la Mar bij elke dienst in vol uniform aan de ingangen van het schip der kerk. Zij hielden toezicht, dat de toegangen tot de zitplaatsen niet werden bezet. Deze maatregel wekte vanzelfsprekend nogal wat wrevel op. Bovendien had de verhouding tussen de kerkvoogden en Brummelkamp een flinke deuk gekregen.

M. te Velde

(wordt vervolgd)

Uit de kerkeraadsnotulen blijkt dat ds. Brummelkamp al gauw na zijn intrede in Hattem met bezwaren kwam tegen de wel zeer nonchalante doop-praktijk. Hij vond weinig steun in de kerkeraad. De meerderheid toonde zich – uit vrees voor onrust – weinig geneigd ernst te maken met de tucht.

⁶ Off. St., II, 56. De kerk had ongeveer 600 zitplaatsen en kon als zehemaal vol was zo'n 1000 mensen bevatten. Reeds voor de komst van Brummelkamp had men in het voorjaar van 1834 een grote toeloop van hoorders uit andere plaatsen, wanneer een van de ring-predikanten (De Bouter uit Nunspeet- Knap uit Heerde; Slothouber uit Oosterwolde) een dienst vervulde. Waarschijnlijk in die tijd werden honderd extra (gratis) zitplaatsen gecreëerd.

gen, maar over Martha, de huisbewaarster en kokkin niet. In de kunst wordt Martha als moederlijke en huishoudelijke heilige afgebeeld: zij bedient aan tafel, zij bidt en straalt een moederlijke rust uit. Door de hervormers wordt Martha gezien als degene die graag iets voor Jezus wilde doen, die door haar werken gerechtvaardigd wilde worden. Dat vonden zij verkeerd, omdat God immers uit genade rechtvaardigt. Martha wordt meer en meer een vrouw met complexen. Ze is nuttig voor het praktische, maar in vergelijking met Maria wordt ze 'minder'waardig. Veel vrouwen in de kerk, die zich nog steeds in Martha herkennen, voelen zich zo minder waard. De ideale vrouw is zowel Martha als Maria. Want Martha is te alledaags. Terwijl ons dagelijks leven zoveel overeenkomsten met het leven van Martha heeft.

Men zou denken dat een theologe als Denise Dijk wel iets moest weten van de heilshistorische betekenis van Gods Openbaring ook in het Nieuwe Testament. Jezus kwam in het huis van Maria en Martha maar éven om daarna verder te gaan. Dan moet er alle tijd en aandacht voor Hem zijn. Daar had Martha te weinig oog voor. Maar vandaag is zijn volle Woord in ons huis en in ons hart. Wie geen oog heeft voor de voortgang van Christus' werk komt tot een misduiding zowel van Maria als van Martha. Maar nee, Martha wordt voor de wagen van het feminisme gespannen op exemplarische en dus goedkope wijze, aldus:

Door deze traditie is Martha groot onrecht aangedaan. In het Johannes-evangelie komt echter een andere Martha naar voren. Zijn we deze andere Martha 'vergeten'? Waarom is ons het beeld van de dienende Martha bijgebleven? Waarom heeft de kerk op deze Martha zoveel nadruk gelegd? Zou dat te maken hebben met haar visie op de plaats van vrouwen in de kerk?

Johannes vertelt het verhaal van de opwekking van Lazarus (Johannes 11 : 1-44), de broer van Martha en Maria. Martha en Maria laten Jezus weten dat Lazarus ziek is. Als Jezus eindelijk bij hen komt is Lazarus al vier dagen dood. In het sterfhuis hoort Martha van Jezus' komst. Zij neemt het initiatief, verlaat het huis om Jezus alleen te ontmoeten. Zij zegt tegen hem: 'Heer, als U bij ons geweest zou zijn, had mijn broer niet hoeven sterven'. Zij drukt daarmee alle boosheid en teleurstelling uit van de laatste vijf dagen. Maria zegt later hetzelfde, terwijl zij zich aan Jezus' voeten werpt en in tranen uitbarst. Martha voert echter een heftig gesprek met Jezus. Martha is geen 'Tim', die in de gemeente zwijgt. Zij huult niet, werpt zich niet aan zijn voeten. Zij verwijt Jezus nalatigheid. Zij is eigenwijs en volhardend. Johannes beschrijft haar als een rebelse vrouw, die zich niet schikt, die niet tevreden is met wat een man zegt. Wij zouden het misschien onvrouwelijk noemen: zij is niet gehoorzaam en in stilte onderdanig. Zij blijft niet thuis zoals Maria en raakt niet in tranen verstikt, maar protesteert. Martha is hier de sterkere in het geloof.

Martha een 'rebelse vrouw' die niet in stilte zich schikt?

Och, hoe bevooroordeeld leest de feministische theologie de bijbel! Niet alleen daarin dat zij Lukas 'uitspeelt' tegen Johannes en daarmee de éénheid van Gods Woord ontkent – dat volgens Christus zelf niet 'gebroken' kan worden – maar ook blind is voor het onmiddellijke tekstverband. Er staat immers dat Martha haar zuster Maria 'in stilte' riep (Joh. 11 : 28). En het feminisme maar fulmineren tegen dat 'in stilte'.

Arme vrouwen, die het van dergelijke voorlichting moeten hebben, die 'rebelse vrouwen' haar tot voorbeeld stellen.

W. G. de Vries

Leest U
DE REFORMATIE
van een ander?

Neem zelf een
abonnement voor
maar f 69,— per jaar.

Vul onderstaande bon in en stuur hem in een open envelop zonder postzegelaan:
De Reformatie, Antwoordnummer 10,4460 VB Goes.

— — — — —
Ja, ik wil voortaan De Reformatie elke week in mijn brievenbus.

Naam:

Adres:

Postcode:

Woonplaats:

Ik wacht met betalen op uw acceptgirokaart.